

Jerzy Hickiewicz
 Politechnika Opolska, Opole

KAZIMIERZ TADEUSZ SZPOTAŃSKI (1887 – 1966) **PIONIER POLSKIEGO PRZEMYSŁU APARATÓW** **ELEKTRYCZNYCH, „POLSKI SIEMENS”, WSPÓŁTWÓRCA SEP**

Urodził się w dniu 16 XII 1887 r. we Włocławku. Był synem Kazimierza Romana Szpotańskiego urzędnika bankowego i Jadwigi z Jezierskich. Pochodził z rodziny o tradycjach patriotycznych. Uważał, że osiągnięcie niepo-

dogłości poprzedzić musi rozwój cywilizacyjny kraju. Aby do tego doszło potrzebna jest elektryfikacja całej gospodarki i wszelkich dziedzin życia. To z kolei stworzy wielkie zapotrzebowanie na wszelkiego rodzaju aparaty i urządzenia elektryczne, których produkcja przez własną polską fabrykę może ten rozwój znacznie przyspieszyć. Studiował elektrotechnikę (1905-1907) w Wyższej Szkole Technicznej w Mittweidzie (Technicum Mittweida), a następnie (1910-1911) w Politechnice w Berlinie-Charlottenburgu (Königliche Technische Hochschule). Praktykę (1907-1910) odbywał w fabrykach renomowanego koncernu AEG (Allgemeine Electricitäts-Gesellschaft). Po studiach, również podczas I wojny światowej, pracował w fabrykach AEG w Berlinie i w Rosji (Ryga, Charków). Wtedy miał okazję zetknąć się z Michałem Doliwo-Dobrowolskim, który był jednym z dyrektorów AEG oraz z Aleksandrem Rothertem, który był doradcą do spraw organizacji produkcji w Charkowie.

W kilka dni po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w dniu 15 XI 1918 r. K. Szpotański utworzył w Warszawie warsztat zatrudniający tylko dwóch pracowników, ale pod ambitną nazwą Fabryka Aparatów Elektrycznych „K. Szpotański”. W latach 1919-1923 zawiązał spółkę z S. Ciszewskim. Celem zwiększenia kapitału inwestycyjnego, w 1924 r. przekształcił przedsiębiorstwo w spółkę pod nazwą „Fabryka Aparatów Elektrycznych K. Szpotański i S-ka, Spółka Akcyjna” (FAE). K. Szpotański umiejętnie zarządzał firmą, wprowadzał nowe

asortymenty, zdobywał rynki. Dobre prosperowanie przedsiębiorstwa powodowało, że akcjonariusze, licząc na przewidywane zyski, rezygnowali z dywidendy, akceptowali inwestycje i nadal powierzali mu zarządzanie firmą Światowy kryzys gospodarczy (1928-1932) nie zagrożił FAE, bowiem K. Szpotański wykazał się intuicją oraz odwagą, podjął w 1928 r. produkcję liczników energii elektrycznej. Produkcja bardzo precyzyjnych aparatów jakimi były liczniki była trudna i nie miała tradycji w Polsce. Wymagała też wysokich kwalifikacji pracowników zatrudnianych przy ich produkcji. Takich pracowników w tym czasie w Polsce nie było. Jeśli chodzi o dokumentację techniczną, to Szpotański początkowo korzystał z licencji francuskich firm (później udoskonaliło ją własne biuro konstrukcyjne), ale jak potrafił w krótkim czasie zebrać i wyszkolić pracowników to już chyba pozostanie jego tajemnicą. Syn Kazimierza Szpotańskiego – Jacek pamięta, że przy produkcji liczników pracowało dużo kobiet. W tym czasie w Warszawie działało przedstawicielstwo handlowe koncernu Siemens. Koncern ten o dużym doświadczeniu w produkcji liczników, posiadał też wielkie laboratoria w Norymberdze, w których od kilkadziesiąt lat opracowywano coraz doskonalsze konstrukcje liczników. Mimo konkurencji Siemens, posiadającego dodatkowe ułatwienia w postaci ulg podatkowych, sprzedaż liczników FAE stale rosła. W czasie kryzysu K. Szpotański nie zmniejszył zatrudnienia, a dzięki pomysłom K. Szpotańskiego FAE po kryzysie miała znacznie mocniejszą pozycję na rynku niż przed kryzysem. K. Szpotański dobrze przewidział, że kryzys nie powstrzyma elektryfikacji kraju, a zapotrzebowanie na liczniki energii elektrycznej będzie rosło. W efekcie gdy na skutek kryzysu ceny akcji wielu firm spadały, to stale rosnące ceny akcji FAE przyczyniły się (w trakcie kryzysu) do około dziesięciokrotnego wzrostu kapitału zakładowego FAE.

K. Szpotański. miał nowatorskie poglądy na organizację pracy, wzorował się m.in. na Fordzie. Na terenie fabryki istniały: stołówka, biblioteka, czytelnia, klub sportowy, sklep spożywczy. Stosunki między nim, a współpracownikami cechowało wzajemne zrozumienie i zaufanie. Poszukiwał do pracy zdolnych, samodzielnych absolwentów wyższych uczelni, którzy rozpoczynali od przechodzenia przez kolejne stanowiska produkcyjne. K. Szpotański dbał aby pracownicy identyfikowali się z fabryką, stworzył w FAE „Wielką Rodzinę Fabryczną”. Pracownicy zdolni, ambitni i pracowici osiągnęli w FAE wysoką pozycję i satysfakcję materialną, a fabryka miała dobrą i stabilną załogę. W FAE wykształcili się pracownicy przemysłu, o dużych walorach technicznych i moralnych. Z FAE rekrutowali się pracownicy naukowcy wyższych uczelni technicznych, m.in.: B. Jabłoński, S. Szpor, S. Dzierzbicki, Z. Grunwald, A. Kaszuba, Cz. Mejro, L. Sosnowski, J. I. Skowroński, W. Starczakow, Józef Podoski, B. Walentynowicz. Szpotański przyjaźnił się i współpracował z profesorami: K. Drewnowskim i J. Obrąpalskim, był otwarty na współpracę międzynarodową. Korzystał z licencji, ale nowe produkty były szybko udoskonalane przez świetnie zorganizowane własne biuro konstrukcyjne. Przestrzegał zasad: jakości, estetyki, ekonomiczności i nowości (system JEEN). Prowadził działalność informacyjną; wydawano katalogi, broszury, nawet własne pismo, w *Przeglądzie Elektrotechnicznym* przedstawiano charakterystyki techniczne nowych produktów FAE. Wyroby fabryki były demonstrowane na wystawach krajowych i zagranicznych (np. Nowy Jork, 1939), zdobywając liczne odznaczenia i wyróżnienia. Pionierskim osiągnięciem była produkcja zespołów rentgenowskich (1938). W 1939 r. wytwarzano w FAE ok. 400 różnych aparatów, w tym również do budowy linii przesyłowych o najwyższym wówczas napięciu 150 kV. W kwietniu 1939 r. otwarto nowy duży oddział FAE w Warszawie-Międzyzylesiu.

Dowodem rozwoju FAE było osiągnięcie w 1939 aż 50% udziału w krajowym rynku aparatów elektrycznych. Towarzyszył temu wzrost produkcji sprzedanej z 50 tys. zł. w 1923 r., 2765 tys. zł. w 1929 r., 3039 tys. zł. w 1935 r. do ok. 10 mln zł. w 1938 r. (a więc ok. 3-krotny wzrost w ciągu ostatnich 3 lat)

Wzrost zatrudnienia też był imponujący z 2 osób w 1918 do 1520 w 1938 r.

Wzrost kapitału zakładowego FAE był następujący: w 1924 r. – 25 tys. zł, od 1927 r. - 100 tys. zł, od 1930 – 250 tys, a od 1934 r. aż 1,2 mln zł.

K. Szpotański planował budowę fabryk filialnych w Lublinie (był już zakupiony teren), i Sandomierzu, a ponadto utworzenie ośrodka badawczo - doświadczalnego, przyfabrycznej szkoły przemysłowej i uruchomienie w Kielcach produkcji elektrycznych podzespołów samochodowych. Plany pokrzyżował wybuch wojny.

W czasie II wojny światowej fabryka nie tylko pracowała, ale jednocześnie w biurze konstrukcyjnym opracowywano prototypy nowych aparatów elektrycznych na czas powojenny. K Szpotański uważał, że fabryka ocali kadrę fachowców i będzie przygotowana na zdobywanie nowych rynków w odbudowującej się po wojnie Europie, a jednocześnie da oparcie mieszkańcom oraz członkom ruchu oporu. Szpotański organizował masowe praktyki w FAE i w ten sposób chronił młodzież przed wywózką na roboty do Niemiec. W FAE przetrwało wojnę wiele osób m.in. A. Hoffmann – twórca energetyki Pomorza i działacz patriotyczny, ścigany przez Gestapo. Świadczyło to nie tylko o odwadze K. Szpotańskiego, ale i o jego wielkich umiejętnościach konspiracyjnych. Sam też był aresztowany, był więźniem Pawiaka, ale został zwolniony, bo produkcja FAE była potrzebna. Niebywałym sukcesem Szpotańskiego było zwolnienie 70 więźniów z obozu koncentracyjnego w Mauthausen.

W wyniku działań wojennych FAE była bardzo zniszczona i rozgrabiona. W 1945 r. fabrykę upaństwowiono, a Szpotański został zatrudniony w Centralnym Zarządzie Przemysłu Metalowego. W sierpniu 1945 r. powrócił do fabryki, a we wrześniu 1947 r. został usunięty. W 1949 r. Szpotański otrzymał zakaz zajmowania stanowisk państwowych, a w marcu 1950 r. został wyrzucony z własnego domu w którym mieszkał, a dom został zburzony. Pracowicie opracowywana w czasie wojny dokumentacja techniczna nowych wyrobów została spalona. W sierpniu 1951, dzięki staraniom kolegów elektryków otrzymał stanowisko w Centralnym Zarządzie Biur Projektów Budownictwa Przemysłowego, a w grudniu 1960 przeszedł na emeryturę.

Najbardziej groźnym dla rozwoju fabryki, mimo wzrostu produkcji, okazał się jednak okres powojenny. „Planowa gospodarka socja-

listyczna” nie sprzyjała bowiem rozwojowi nowych technologii oraz bardzo ograniczyła możliwości tworzenia własnej sieci dystrybucyjno-handlowej. Dlatego po roku 1989, kiedy w Polsce utworzyły się możliwości gospodarki rynkowej, fabryka nie była konkurencyjna. Przyczynami przede wszystkim były: brak przygotowanej oferty nowych wyrobów oraz własnej sprawnej sieci handlowej, która pozwoliłaby fabryce skutecznie konkurować na światowych rynkach aparatów elektrycznych. Ostatecznie została ona sprzedana koncernowi ABB, a następnie zlikwidowana przez nowego właściciela.

Kazimierz Szpotański bardzo wcześnie odczuwał potrzebę współpracy i stowarzyszenia się inżynierów elektryków. Już w 1912 r. brał udział w Zjeździe Techników Polskich w Krakowie. W 1918 r. został członkiem Koła Elektrotechników przy Stowarzyszeniu Techników w Warszawie. Dnia 9 VI 1919 r. wszedł do zarządu nowo powołanego Stowarzyszenia Elektrotechników Polskich. W maju 1937 r. na IX Walnym Zgromadzeniu SEP w Warszawie wygłosił referat pt. „Widoki rozwoju przemysłu elektrotechnicznego” i został odznaczony Złotą Odznaką SEP. W 1938 na X WZ SEP został wybrany prezesem SEP i doprowadził do połączenia kilku organizacji elektryków w jedną pod nazwą Stowarzyszenia Elektryków Polskich (na XI WZ SEP w Katowicach). W kadencji 1939/40 miał pełnić funkcję I wiceprezesa. Wybrany na kadencję 1939/40 prezes SEP, kpt. inż. A Krzyczkowski, został zmobilizowany do wojska, nie objął swej funkcji i dlatego Szpotański pełnił nadal funkcję prezesa SEP, skupiając wokół siebie wielu wybitnych elektryków, takich jak np. S. Dzierzbicki, A. Hoffmann, J. Obrąpalski, S. Szpor, S. Wachowski. W konspiracji SEP działał pod szyldem Polskiego Związku Przemysłowców Metalowych, w którym Szpotański przewodniczył Grupie Elektrotechnicznej. W latach 1940-44 odbyło się 167 zebrań odczytowych (po ok. 70-80 osób). Tajna Komisja Elektryfikacji Kraju (przew. prof. Jan Obrąpalski) opracowała wieloletni program elektryfikacji Polski z zachodnimi granicami na Odrze i Nysie. Odbywały się odczyty oraz Kursy dla Elektromonterów (2 kursy rocznie po 80 słuchaczy, przy 608 godzinach nauki). Po wojnie Szpotański wznowił oficjalną działalność SEP w marcu 1945 r. Jednak gdy do Tymczasowego Zarządu SEP dokończono zwolenników nowej władzy, którzy

włączyli SEP do Naczelnej Organizacji Technicznej K. Szpotański ustąpił z funkcji prezesa SEP wraz z całym Zarządem. Po zmianach politycznych po roku 1956, Szpotański znów udzielał się w SEP. W 1959 r. został odznaczony Krzyżem Oficerskim OOP.

Kazimierz Szpotański w małżeństwie zawartym w 1920 r. z Marią Miłkowską (1897-1984) urzędniczką bankową miał córkę Krystynę (ur. w 1923 r.) inż. arch. i syna Jacka (ur. w 1927 r.) mgr inż. elektryka i ekonomistę, którego starannie przygotowywał na swego następcę.

Kazimierz Szpotański zmarł 10 lipca 1966 roku w swym domu rodzinnym przy ulicy Promyka 21 i został pochowany w grobie rodzinnym na Starych Powązkach w kwaterze 53/VI/20.

Tak zakończyła się historia życia Kazimierza Szpotańskiego, który mógł być „Polskim Siemensem”. Można tak sądzić z wielkim prawdopodobieństwem, biorąc pod uwagę jego niewiarygodne osiągnięcia w okresie międzywojennym, jego cechy osobiste oraz bardzo dobrą znajomość kilku języków. K. Szpotański dysponując niewielkim kapitałem początkowym potrafił stworzyć znaczącą firmę. Umiał też tak wykorzystać kryzys, aby swoją firmę jeszcze bardziej umocnić na rynku. Potrafił prowadzić grę z okupantem chroniąc fabrykę, pracowników i szeroko rozumiane otoczenie. W 1945 r. miał dopiero 58 lat, brakowało mu środków do życia i nie miał żadnych szans działania w systemie powojennym niszczącym wszelką inicjatywę, a przede wszystkim własność prywatną.

Kazimierz Szpotański w 1969 r. na Zjeździe 50-lecia SEP został pośmiertnie wyróżniony najwyższą godnością stowarzyszeniową - mianowany Członkiem Honorowym SEP, którą odebrali żona Maria i syn Jacek. W 1986 r. został ustanowiony medal im. Kazimierza Szpotańskiego. W ramach obchodów 100-letniej rocznicy urodzin Kazimierza Szpotańskiego w 1987 r. została odsłonięta tablica pamiątkowa Kazimierza Szpotańskiego w fabryce w Międzyzlesiu. W dniu 16.12.1987 r. odbyła się Msza św. w Jego intencji oraz uroczysta sesja naukowa i wspomnieniowa w Domu Technika w Warszawie. W 1988 r. na ścianie domu rodzinnego Szpotańskich przy ulicy Promyka 21 została odsłonięta replika tablicy pamiątkowej, której oryginał został przeniesiony z fabryki w Międzyzlesiu do archiwów Muzeum Techniki, a następnie do Domu Technika w Warszawie. W roku 1989, uchwałą Rady Narodowej miasta stołecznego Warszawy, Jego imieniem została

nazwana ulica w Międzyzlesiu, znajdująca się koło dawnej FAE. Na wniosek Oddziału Warszawskiego SEP, uchwałą WZD SEP, oddział otrzymał w roku 2006 nową nazwę: Oddział Warszawski SEP im. Kazimierza Szpotańskiego. W 2012 roku została wydana przez SEP, opracowana społecznie, przy współudziale syna Jacka - monografia *Kazimierz Tadeusz Szpotański (1887-1966)* dla uczczenia 125 rocznicy Jego urodzin, a 18 grudnia 2012 roku Oddział Warszawski SEP im. Kazimierza Szpotańskiego, również z okazji Jego urodzin zorganizował uroczyste sympozjum poświęcone Jego pamięci.

Publikacje

1. *Kryzys*, Warszawa 1932, Skład Główny w Księgarni Praskiej, s. 32, nlb 1.
2. *Electric Currency as a Measure for Combating Crises*, Warsaw 1932.
3. *Widoki rozwoju przemysłu elektrotechnicznego*, Przegląd Elektrotechniczny, 1937, nr 10, s. 691.
4. *Rola przemysłu w obronności państwa*, referat wygłoszony na IX WZ SEP w Katowicach w 1939.
5. *Materiały do historii polskiego przemysłu elektrotechnicznego. Dział: Aparaty silnoprądowe. Fabryka Aparatów Elektrycznych K. Szpotański S-ka Warszawa w latach 1918-1947* (skreślił w roku 1965/1966 K. Szpotański), niepublikowane.
6. *Nie ominął mnie Pawiak*, [w:] *Wspomnienia więźniów Pawiaka*, Warszawa 1972.

Źródła

- [1]. Informacje od syna Kazimierza Szpotańskiego, Jacka, i zapiski z archiwum rodzinnego.
- [2]. *Kazimierz Szpotański 1887-1966*, Wspomnienie pośmiertne. „Przegląd Elektrotechniczny” 1966 nr 10, s. 435-437.
- [3]. Bocheński A.: *Wędrowki po dziejach przemysłu polskiego*, Warszawa t. 3, 1971.
- [4]. *Historia Elektryki Polskiej*, T. I, Warszawa 1976 WNT.
- [5]. *Słownik polskich pionierów techniki*, pod red. B. Orłowskiego, Katowice 1986, Wyd. Śląsk.
- [6]. *Stulecie urodzin Kazimierza Szpotańskiego 1887-1966*, „Wiadomości Elektrotechniczne”, 1987 nr 7-8.
- [7]. Pawłowski W.: *Kazimierz Szpotański – twórca i menadżer przemysłu aparatów elektrycznych w Polsce międzywojennej*, „Przegląd Elektrotechniczny” 1987 nr 9.
- [9]. Broszura COSiW SEP. N. 500 egz. Z.71/91s. 24.

[10]. Raszewski J. Skarżyński T.: *SZPOTAŃSKI Kazimierz Tadeusz (1887-1966)*, maszynopis, 6 s., z podpisami autorów. Warszawa 1997.

[11]. *Encyklopedia historii Drugiej Rzeczypospolitej*, pod red. A. Garlickiego i in., Warszawa 1999

[12]. Felicki J.: *Kazimierz Tadeusz Szpotański*, „Spektrum” 2003 nr 2-3, s. 22.

[13]. Bielski W.M.: *Niecodzienna saga rodu Szpotańskich*. „Urządzenia dla energetyki”, 2006 nr 6, s. 68-71.

[14]. Pinko L.: *Inż. elektryk Kazimierz Szpotański, współtwórca polskiego przemysłu elektrotechnicznego (1887-1966)*, „Śląskie Wiadomości Elektrotechniczne” 2007 nr 5, s. 44-46.

[15]. *Kazimierz Tadeusz Szpotański (1887-1966)* Praca zbiorowa pod red J.Hickiewicza, wyd SEP Warszawa 2012

Artur

Opracował: *Jerzy Hickiewicz*
j.hickiewicz@po.opole.pl